

HET TURFSCHIP VAN BREDA

NA DRIEHONDERD VIJFTIG JAAR HERDACHT

Adriaan Janszoon van Bergen was turfschipper te Zevenbergen. Het is waar, de plaats waar hij woonde behoorde aan de Staten, maar dat verhinderde hem niet toch van tijd tot tijd een schip vol turf naar de Spaansche bezetting te Breda te brengen.

Breda met de naaste omgeving behoorde oorspronkelijk tot de goederen van Willem van Oranje, doch toen Philips II Willems bezittingen verbeurd liet verklaren, ging ook Breda voor hem verloren.

Nu ging het er toen ter tijd vrij gemakkelijk naar toe, want het had Van Bergen niet heel veel moeite gekost een vrijgeleide te bekomen van de Spanjaarden, zoowel als van de Staten, waardoor hij in de gelegenheid werd gesteld, geregeld turf en brandhout naar de vesting te brengen.

Van Bergen was op en top een vaderlander en een warm Oranjevriend. Al varende was in zijn brein de gedachte opgekomen, dat hij met zijn turfschip heel best Breda kon overmeesteren. Als hij soldaten onder in zijn schuit had zou hij die gemakkelijk binnen Breda gesmokkeld krijgen. Verder liep de zaak dan vanzelf. Deze gedachte liet den schipper niet met rust en eindelijk kon hij niet laten zijn gedachte eens aan Prins Maurits voor te stellen.

In September 1589 kwam hij bij den Prins en stelde hem in zijn eenvoudige schipperstaal de zaak voor. Doch Maurits had nog al wat bezwaren. Hij wilde de zaak heel graag eens overwegen; het bezit van Breda lachte hem zeer toe, maar hij durfde niet zoo grif op het voorstel van den schipper ingaan.

Deze nam zich echter voor nog eens terug te komen. De Prins sprak er ondertusschen eens over met Oldebarnevelt en ten laatste, het was toen reeds Februari 1590 geworden, kwam men overeen het maar eens te wagen. Toen van Bergen einde Februari nog eens op zijn voorstel terug kwam, werd dit tot zijn groote vreugde aangenomen. In 't laatst van Februari moest hij weer een vracht turf uit Zevenbergen naar Breda brengen en dan was er dus 'n schoone kans den aanslag te wagen. Zijn beide neefs waren het hartelijk met hem eens; zij hadden verklaard

gaarne hun leven te zullen wagen.

In alle stilte werd nu de zaak voorbereid.

Karel van Heraugière, een jong en moedig kapitein zou het waagstuk uitvoeren. Matthijs Helt zou zijn luitenant zijn en verder zouden er 68 manschappen aan de onderneming deel nemen. In 't geheel moesten er dus 70 man het turfschip in, „al jonck, dapper, stout, onbevreesd volck, weijnigh daer onder die baerdts hadden”. Waarschijnlijk meest, zoo niet allen, waren het Nederlanders. In den nacht slopen de mannen te Zevenbergen voorzichtig het schip in. 't Was zaak, dat ook in Zevenbergen niemand iets van de onderneming wist, want het geringste verraad kon de geheele zaak in duigen doen vallen. Toen de mannen aan boord waren werd een zoldering van planken boven hun hoofden gelegd, en daarop werd toen de turf gestapeld.

Doch het schip van Van Bergen was niet groot, 'n gewoon turfschip slechts en de mannen hadden het dan ook allesbehalve gemakkelijk onder in het *ruim*. 't Was *nauw* in het *ruim*, ze zaten er als haringen in een ton, doch 't zou slechts kort duren, zoo troostte men elkander.

Men werd echter teleurgesteld.

De dooi was sterk ingevallen, men had veel last van drijfwijs en zelfs moest men drie dagen lang op een zelfde plaats blijven liggen, omdat men eenvoudig niet verder kon van wege den tegenwind. Daarbij kwam nog de ramp dat het schip lek stootte zoodat er heel wat water naar binnen liep en de manschappen zelfs gedurende eenigen tijd tot de knieën in het water zaten. Dit maakte hun toch al niet prettige positie, nog benauwder. Ze hadden veel last van koude en honger, ook was het verre van frisch daar beneden en zaten ze voortdurend in het donker. Nu kwam het water er nog bij!

't Is waar, schipper Adriaan deed wat hij kon. Onverpoosd stonden zijn neefs aan de pomp en inderdaad gelukte het, 't water weer weg te krijgen en 't lek raakte ook bijna weer dicht. Maar met dat al hadden de meeste mannen een zwa-

t Kasteel van BREDA verrast, door middel van een Turfschip, int jaar 1590.

De THORNB. 1600

Spaansche soldaten helpen het turfschip door het ijs trekken

re verkoudheid te pakken gekregen. Vooral de luitenant Matthijs Helt had het verbazend beet. Het was dan ook voortdurend een geweldig gehoest daar beneden, totdat eindelijk Van Bergen door een kleine opening waarschuwde, dat het hoesten wat minderen moest, want dat men het kasteel naderde. Straks zou het geheel moeten ophouden, wilde men geen kans loopen zich zelf te verraden.

Het schip was nu bij het kasteel, het voer de haven binnen en dadelijk werd de afsluitboom achter het schip geschoven.

Het schip mocht nu niet verder varen voor het onderzocht was. Er kwam een korporaal aan boord, die 'n onderzoek moest instellen. Dat was het gevaarlijkste oogenblik. Doch de man vatte zijn taak nog al niet conscientieus op. En gelukkig werd er niet gehoest. Alleen Matthijs Helt kon zich onmogelijk bedwingen en omdat hij ook zijn makkers niet wilde verraden

trok hij z'n dolk en bood hun dien aan, met het verzoek hem dien in de borst te stooten, opdat zijn gehoest niet al zijn makkers in den dood zou jagen.

Doch daaraan dachten de wakkere mannen niet. Helt moest zich maar trachten te bedwingen. Gelukkig slaagde hij hierin en de korporaal, die aan boord was gekomen hoorde niets verdachts. Dit was vooral ook te danken aan de knarsende scheepspomp, die geen oogenblik in rust was, zoolang de Spanjaard aan boord was.

Doch de korporaal trok spoedig af, hij stelde geen nauwkeurig onderzoek in en hij had er geen flauw besef van, dat dit onnauwkeurig onderzoek hem den hals zou kunnen kosten.

Van Bergen was een oude bekende, hij maakte een praatje met den korporaal en daar door het lange uitblijven van het schip de brandstoffen waren opgebruikt, hadden de soldaten grooten haast om met

et lossen te beginnen. Doch de schotsen maakten het verder varen heel moeilijk. De soldaten waren echter graag bereid 'n handje te helpen; er werden lijnen uitgeworpen en zoo sleepten de Spanjaarden hun vijanden heel gemoedelijk zelf naar binnen.

Nu werd de turf gelost en daar het vrij koud was ging het lossen in zoo'n vlug tempo, dat de bovenlaag heel snel verminderte. Zelfs zagen de soldaten in het ruim het daglicht schemeren tusschen de reten der planken door. Ook Van Bergen bemerkte dit tot zijn schrik. Als straks de zoldering bloot kwam, zou de heele zaak verloren zijn. Dat moest hij zien te voorkomen.

„Mannen,” zeide Adriaan nu tot de lossende Spanjaarden, „mijn neefs en ik hebben een vermoeiende reis achter den rug, wij verlangen naar rust. Mij dunkt ge hebt nu vooreerst turf genoeg, we moesten het lossen nu maar staken en dan morgen ons werk voortzetten.” 't Werd goed gevonden en weldra was de rust aan boord terug gekeerd. De avond van den 3den Maart¹⁾ daalde snel.

Binnen in het kasteel zaten de soldaten zich te koesteren bij het turfvuur en toen zij goed warm waren kropen zij naar bed.

Doch nu was de tijd van Karel Heraugièrè.

Voorzichtig werd een gedeelte van de planken zoldering weggenomen. Om echter te zorgen, dat de schildwacht, die daar op den wal heen en weer liep, geen onraad zou merken werd er ijverig gepompt. Dat wekte geen argwaan; het spreekt immers vanzelf, dat men op 'n schip, dat lek is, pompen moet. Zoo werd er dan zoo druk mogelijk gepompt en onder de begeleiding van de scheepspomp werd de vreemde vracht van het turfschip ontladen.

Het was lichte maan, een groot voordeel voor de mannen. Onverwachts werd de schildwacht aangegrepen; het wachthuis overvallen en de bezetting naar het binnenste gedeelte van het kasteel gedreven. Hier was de commandant zelf afwezig. Hij had het bevel overgedragen aan zijn zoon Paulo Antonio Landsavechia.

¹⁾ Algemeen wordt door oude schrijvers 3 Maart genoemd, ook nog door Blok. In Brugmans: Geschiedenis van Nederland, deel III blz. 77 (onlangs verschenen) wordt 21 Februari als datum genoemd.

Deze waagde het met zes en dertig man een uitval te ondernemen, die echter jammerlijk mislukte; allen werden gedood en het overige gedeelte van de bezetting zag daarna van allen verderen tegenstand af en werd opgesloten.

's Morgens vroeg zagen de burgers van Breda tot hun groote verbazing de Prinsenvlag: oranje, blanje, bleu, van den toren van het kasteel wapperen. Zij waagden een poging om het kasteel te heroveren doch werden door de mannen van Heraugièrè teruggeslagen.

Intusschen verscheen Prins Maurits met een sterke legerafdeeling voor de stad. Men wilde zich verzetten, weigerde de poorten te openen, doch moest al spoedig dit verzet opgeven, waarna Maurits zijn plechtigen intocht hield in de stad van zijn vader.

Als straf voor haar aanvankelijk verzet, werd de stad een boete opgelegd van 97.000 gulden. Aan de Roomschen werd één kerk in gebruik gelaten de overige moesten aan de Gereformeerden worden afgestaan.

Karel van Heraugièrè werd door Prins Maurits aangesteld tot gouverneur van de stad.

En nu volgden de belooningen.

Adriaan van Bergen en zijn neefs ontvingen een som gelds en voorts een lijfrente; iedere soldaat, die in het schip was geweest ontving twee maanden soldij en een gouden gedenkpenning ter waarde van 25 gulden.

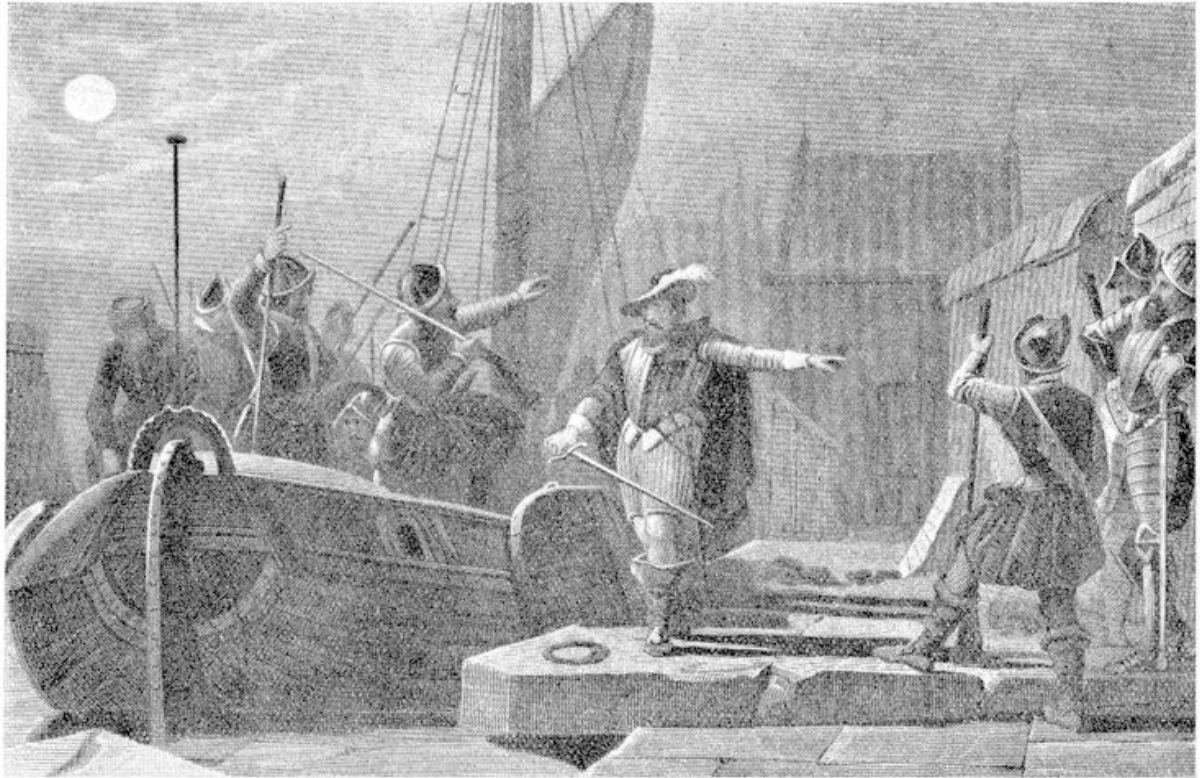
Ook Oldenbarnevelt werd niet vergeten.

„De advokaat Oldenbarnevelt, die in dezen aanslag ook zeer veel gearbeid had, werd vereerd met een schoonen vergulden kop, waarop de gansche geschiedenis kunstiglijk gedreven was. Ter gelegenheid van de geboorte zijns zoons Willem, schonken de Staten van Holland, die over den Doop gestaan hadden hem, wat later, tot een Pille gave, ook een kop van zeshonderd gulden en aan zijn zoon een lijfrente van twee honderd gulden 's jaars²⁾).

En wat ontving Prins Maurits?

Die had toch ook geen gering aandeel in deze verrassing gehad? Hij ontving niemendal, hij had immers zijn erfgoed terug en dat was loons genoeg. Een dichter uit

²⁾ Jan Wagenaar, Vaderl. Historie, Deel 8 blz. 344.

Heraugière laat de soldaten uit het schip komen, terwijl de schipper (links) pompt

dien tijd rijmde er van :

De eere is voor God, de zege voor Oranje
De vreugde voor het land, en niemandal voor
Spanje.

Inderdaad heerschte er alom in het land groote vreugde over de gelukkig geslaagde onderneming. Prins Maurits werd vanwege de Staten plechtig gelukgewenscht, doch daarbij bleef het dan ook. Niemand der onzen had er het leven bij ingeschoten, dan alleen een soldaat, die ongelukkigerwijze verdronk bij het verlaten van het schip.

„Onuitsprekelijk was de vreugde door het geheele land, overal werden de klokken vroolijk geluid en vreugdevuren ontstoken; uit alle kerken rees de dankzegging der gemeente tot God, die de overwinning geeft.³⁾

De Spanjaarden waren minder te spreken en de korporaal, die door zijn onnauwkeurig onderzoek de onderneming had doen slagen, werd onthoofd.

Het turfschip van Van Bergen werd tot

³⁾ R. Fruin, Tien jaar, blz. 77.

een aandenken te Breda bewaard, doch toen de Spanjaarden in 1625 Breda herwonnen, hebben zij het schip uit spijt verbrand.

Intusschen moest Maurits er op rekenen, dat Parma geen middel onbeproefd zou laten om de verloren stad te heroveren. Hij zag dit in en zond daarom dadelijk de boodschap naar Holland, dat men onverwijld krijgs- en mondbehoefsten naar Breda moest zenden. Dit geschiedde dadelijk en gelukkig maar, want nauwelijks had Parma de tijding van het verlies van Breda ontvangen, of hij gaf aan Karel van Mansfelt bevel de vesting te hernemen.

Hij zelf stond gereed om met een groot leger naar Frankrijk te trekken, om daar de zaken van Philips te behartigen en dus moest Mansfelt de zaak met Breda opknappen. Nog voor het einde van Maart liet hij de stad reeds bestormen, doch zonder succes. De omliggende plaatsen van Breda liet hij nu bezetten en Zevenbergen, dat van de Staten was, wist hij te vermeesteren. Doch bij Zevenbergen hadden de Staten een schans, Noorddam geheel

ten, op welke schans Matthijs Helt als kapitein het bevel voerde. De bevordering tot kapitein had hij ontvangen na zijn dapper gedrag te Breda.

In de gracht, die de schans omgaf, liet Mansfelt nu een groot schip leggen, sterk bezet met scherpschutters. Stormbruggen en ander gereedschap werden aangevoerd en in den nacht van 11 op 12 Mei werd door zeven kanonnen de borstwering van de schans geheel weggeschoten. Mansfelt rekende, dat hij nu de schans spoedig in zijn bezit zou hebben. Daarbinnen zouden stellig weinig soldaten liggen en dus liet hij dadelijk, nadat er een bres was geschoten, stormen. Hij werd echter teruggeslagen. Doch in den nacht, die nu volgde gelukte het aan de Spanjaarden een nieuwe bres te schieten, en hoeveel moeite de belegerden zich ook gaven de ontstane schade te herstellen het was hun onmogelijk doordat er onophoudelijk uit het schip dat in de gracht lag werd geschoten.

Nu meende Mansfelt zijn kans schoon te zien, nogmaals te stormen. Met de grootste verwoedheid werd de aanval herhaald, doch de vijand moest met bebloede koppen afdeinzen en toen hij den volgenden dag voor de derde maal een stormaanval waagde, werd hij ook voor de derde maal teruggeslagen.

Nu moest hij zijn poging, de schans te bemachtigen, wel opgeven. Het beleg had hem 800 man gekost en toen het aan de mannen van Helt nog gelukte het gevaarlijke schip in brand te schieten was het met de poging van Mansfelt gedaan. Hij zag van verdere vijandelijkheden af en trok met het overschot van zijn mannen weg.

Om Mansfelt geheel van zijn plan — het herwinnen van Breda — af te brengen rukte Maurits met zijn krijgsmacht Gelderland binnen, om te probeeren Nijmegen te bemachtigen.

Dat moest Mansfelt trachten te voorkomen en daarom liet hij Breda voor hetgeen het was en trok zoo haastig mogelijk naar Nijmegen, om de stad voor Koning Philips te behouden.

Zoodoende bleef de belangrijke vesting

Breda in de handen der Staten.

De verrassing van Breda was een zeer gelukkige onderneming geweest, waarvoor men terecht den Heere dankte.

Onbegrijpelijk is het dat Bilderdijk schrijft, dat de zaak waarlijk zoo ontzaglijk veel niet om 't lijf had.⁴⁾ Wel geeft hij toe, dat het van veel belang was, dat Maurits de vesting wist te behouden.

Als hij heeft medegedeeld, dat de Staten, den schipper en de verdere deelnemers edelmoedig beloonden, schrijft hij verder: „Maar dit ging Oldebarnevelt (die vrij inhalig van aard was) aan 't hart en men stelde dezen te vreden door 't geschenk van een schoonen zilveren-vergulden kop met een deksel, waarop de geheele geschiedenis (zoo het heet) kunstelijk in verschillende ovalen gedreven was. De mauvais plaisans in dien tijd konden zich niet in 't hoofd halen, wat Barnevelt voor moeite met die onderneming gehad had: die kop kostte, zoo men wil 600 gulden.”

Intusschen de verrassing van Breda was een heugelijk en bemoedigend feit.

De Staten hadden in het begin van het jaar 1590 last gegeven een penning te slaan met het randschrift: Parati vincere aut mori, d.i. „gereed te overwinnen of te sterven”; en het scheen nu wel alsof niet het laatste, maar het eerste zou geschieden.

„En de nakomelingschap, die de bevrijding van het vaderland terecht aan deze eerste overwinning verbindt, heeft van geen feit onzer geschiedenis een levendiger voorstelling behouden dan van de verrassing van Breda, door middel van een turfschip⁵⁾).

En thans — driehonderdvijftig jaar daarna, denken wij nog met trotsch aan die kloeke mannen, die eens hun leven waagden in den strijd voor de vrijheid van ons Vaderland.

P. DE ZEEUW J.G.zn.

⁴⁾ Bilderdijk, Geschiedenis des Vaderlands deel 7 blz. 179.

⁵⁾ Fruin, a.w. blz. 77.